

GÜNÜMÜZ
İNANÇ
PROBLEMLERİ

İLAHİYAT FAKÜLTELERİ KELAM ANABİLİM DALI
SEMPOZYUMU

7-9 Eylül 2001
ERZURUM

OKÜLT EĞİLİMLERİN DİNİ İNANÇLARI YOZLAŞTIRAN ETKİLERİ

Doç. Dr. İlyas ÇELEBİ*

Problemin Anlam Alanı

Okültizm, mahiyeti tam olarak bilinmeyen ruhî (nefsanî) yetenekleri kullanarak veya ruhlar âlemi ile ilişki kurarak duyular ötesi varlık ve olaylardan haber verilebileceğini veya olağanüstü işler yapılabileceğini iddia eden akımlar için kullanılan genel bir addır. Bu akımı benimseyenler hakikatin bilgisine ve duyular ötesi âleme tecrübî metotlar ve rasyonel yollarla değil, birtakım olağan dışı yöntemleri kullanarak ulaşılabileceğini savunmaktadırlar. Bu yöntem, daha çok mitolojik karakterli varlık anlayışlarına sahip olan ilkel toplumların ve hermetik felsefeye bağlı filozofların tabiatı ve onda olup bitenleri açıklamak için birtakım sahte ve gizli yollara başvurmaları sonucu ortaya çıkmış bir tavidir. Bu yöntem Sümer, Asur, Babil ve Hint medeniyetlerinde, doğu ve batı hermetik felsefelerinde geliştirilerek ve sistemli şekillere büründürülerek sonraki nesillere devredilmiştir. İslam'ın gönderildiği dönemde ise onun ilk muhatapları olan Arapların okültizmin her neviden haberdar oldukları görülmektedir.

İslam dini duyular ötesi alemle irtibat kurup oralardan haber verebilmeyi vahye, işleyen tabiat kurallarının devre dışı bırakıldığı olağanüstü işlerin yapılmasını ise mucizeye tahsis etmiş ve bunların her ikisini de peygamberliğin hasaisinden saymıştır. Son peygamber olan Hz. Muhammed'in irtihali ile vahiy sona ermiş ve mucize gösterilmesi imkansız hale gelmiştir. Bu tarihten itibaren müslümanlar arasında gayptan haber verme ve harikulade işler yapma iddiası olamaz. Teorik gerçek bu olmakla beraber pratikte aksi istikamette gelişmeler olmuş, İslam coğrafyasında bilhassa halk arasında fal, büyü, ceft, havas, esrar-ı huruf, rüya tabiri gibi usuller olabildiğince yayılmış ve toplumun büyü ve kerametle kontrol altında tutulduğu görüntüsü verilmiştir. Hermetik geleneği takip eden Şia ve tasavvuf da okült eğilimleri beslemiş ve bünyelerinde yaşatmıştır. Nesnelere tabii özelliklerin (havas) bulunmadığını ve tabiat kanunlarının sonuçlarının zorunlu olmadığını (mümkün olduğunu) savunan Eş'ariler de bu tür yaklaşımlara kolaylık sağlamışlardır.

İbnü'n-Nedim, İbn Haldun, Taşköprizade ve Katib Çelebi gibi bilim tarihçilerinin yaptıkları ilimler tasnifinde okült yöntemler geniş bir şekilde yer almıştır. Örneğin Taşköprizade tasnifinde firaset başlığı altında: İlmü's-şâmât ve'l-hîlân, ilmü'l-esârîr, ilmü'l-ektâf, ilmü'l-ıyâfe, ilmü kıyâfeti'l-beşer, ilmü'l-ihitida fi'l-berârî ve'l-ekfar, ilmü'r-riyâfe, ilmu istinbâtî'l-meâdin, ilmu nuzûlî'l-gays, ilmü'l-ırâfe ve ilmü'l-ihitlâca; ilmu ahkâmî'n-nücûm başlığı altında: İlmü'l-ihitيارât, ilmü'r-remil, ilmü'l-fâl, ilmü'l-kur'a, ilmü't-tıyara ve'z-zecre; ilmü's-sihr başlığı altında ise: ilmü'l-kehâne, ilmü'n-nîrancât, ilmü'l-havâs, ilmü'r-rukya, ilmü'l-azâim, ilmü'l-

* M.Ü. İlahiyât Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı.

istihdâr, ilmu da'veti'l-kevâkib, ilmü'l-filakûrât, ilmü'l-hafâ, ilmü'l-hiyeli's-Sa'sâniyye, ilmu keşfi'd-dek ve izâhü's-şek, ilmü's-şabeze ve't-tahyîlât, ilmu taalluki'l-kalb, ilmü'l-istiâne bi havassil-edviye ve'l-müfredâta yer vermektedir¹

Hiçbir şer'î endişe duymadan batınî yorumlara dalan filozof ve sûfiler bir tarafa, düşüncelerinin akılla irtibatını koparmamak için onu olabildiğince germeye gayret eden ve müteahhirîn dönemi kelim ve tasavvufu üzerinde büyük etkileri bulunan Gazzalî'nin bilgi ve varlık anlayışları ile bilimler tasnifi bile konumuz açısından ilginç bir durum arz etmektedir. Onun *Ihyâu ulûmi'd-dîn*, *Miškâtü'l-envar*, *el-Münkız mine'd-dalâl* ve *Cevahirü'l-Kur'an* gibi eserleri incelendiği zaman bu etkiyi açıkça görmek mümkündür. Örneğin *Cevahirü'l-Kur'an*'da *Kur'an-i Kerim*'i bir istiridyeye benzetir, onun katmanlarının sıralamasına bağlı kalarak kabuktan öze doğru ilimlerin sıralamasını yapar. Kabukta Kur'an tilaveti, garîbü'l-Kur'an, i'rabü'l-Kur'an, kıraat ve zahîrî tefsir gibi ilimlerin; özün birinci katmanında kısasu'l-Kur'an, kelâm ve fıkıh ilimlerinin, özün ikinci katmanında ise tasavvuf, meâd, ve marifetullah ilimlerinin yer aldığını söyler. Kabukta yer alan ilimlerin avam için, özde yer alanların ise havas için olduğunu kaydeder. Gazzalî, bu tasnifi yaparken bilinçli olarak sebep-sonuç ilişkisine dayanan ilimleri ihmal etmiştir. Nitekim o kabuk ve öze ilgili ilimleri sıraladıktan sonra şöyle der: "Bu ilimlerden başka tıp, astronomi, fizik, biyoloji, cerrahî gibi daha birçok ilim vardır, diyebilirsiniz. Ancak ben burada sadece âlemde asılları olan ve Allah'a yolculukta kullanılacak olan ilimleri sıraladım. Dünya ve ahiret saadeti sonuncuları bilmeye bağlı olmadığı için onları zikretmedim."² Felsefe ve Batınîliği reddetmek üzere yola çıkan Gazzalî, bu denli hermetizmin etkisinde kaldığı için Ebübekir İbnü'l-Arabî onun için "Şeyhimiz Ebu Hamid filozofları yuttu, sonra da kusup çıkarmak istedi fakat başaramadı" demiştir³

Bu durum İslam kültüründe bir kırılma olup bilimsel açıdan büyük oranda İslam kültürünü realist ve akılcı olmaktan uzaklaştırmıştır. İnsanlar yapacakları önemli işlerde akıl, tecrübe, imkan, şart ve çıkarlarını göz önünde bulundurarak karar verme yerine bir şeyh efendiye danışarak, gördüğü rüyayı tabir ettirerek, fal baktırarak karar verir hale gelmişlerdir. Maalesef günümüzde dahi isimlerin esrarına inanarak çocuklarına ad veren, hatta daha önce verdiği adı bu nedenle değiştiren, burçlara bakarak veya istihareye yatarak evliliğe karar veren, kaybolan eşyasını bulması için falciya başvuran, karı koca arasındaki soğukluk ve anlaşmazlığı gidermek için büyücülerin kapısını çalan insanların sayısı az değildir. Söz konusu kırılma ayrıca başta vahiy ve mucize kavramları dolayısıyla nübüvvet kurumu olmak üzere, İslam'ın akıl ve bilime aykırı bir din olduğu, din adamlarının fal ve büyü gibi hurafeleri benimsedikleri şeklinde yanlış değerlendirmelere neden olmakta, sahih dini değerlere zarar vermektedir.

İnsan gibi kültürü oluşturan unsurların da akıl ve duygu boyutları vardır. Pür rasyonel bir kültürden söz edilemez. Duygu şairlerin, müzisyenlerin, ediplerin ve diğer sanatçıların beslendiği, kültüre derinlik kazandıran önemli bir kaynaktır. Ancak duyguya dayanan veriler kültürün hakim unsuru olarak değil, bir folklor

¹ Taşköprizade, *Miftahü's-saâde*, Kahire 1968, I, 351-370.

² Gazzalî, *Cevahirü'l-Kur'an*, Beyrut 1981, 25.

³ Muhammed Âbid el-Cabîrî, *Arap-İslam Aklının Oluşumu* (trc. İbrahim Akbaba), İstanbul 2000, s. 304.

olarak görülmelidir, kararlar duygulara dayanılarak verilmemelidir. Sözünü ettiğimiz okültizm ise karşımıza duygunun masum sonuçları olarak değil, önemli kararlarda etkili bir faktör olarak çıkmaktadır.

Biz bu çalışmamızda isimlerini saydığımız disiplinler içinden günümüzde en yaygın olan kehanet (fal) ve sihir üzerinde duracağız. Bizce birincisini icra eden kâhinler, gayptan haber verdiklerini iddia ederek vahye, ikincisini icra eden sihirbazlar ise sihir yoluyla olağanüstü işler yaptıklarını ileri sürerek mucizeye alternatif eylemler ortaya koyduklarını iddia etmiş olmakta, tamamen bir lütf-i ilahî olan nübüvveti sıradan bir meslek gibi göstermektedirler. Bundan nübüvvet imajı zarar görmekte, peygamberlerin insanlar üzerindeki karizmaları zayıflamakta ve cahiliye devri Araplarındaki peygamber telakkisi geri dönmektedir. Nitekim Cahiliye Arapları da gayptan haber veren ve büyü yapan kişileri peygamberlere denk gördükleri için Hz. Muhammed nübüvvetini ilan ettiğinde onu kâhinlik ve sihirbazlık yapmakla itham etmişlerdi.⁴

A) Kehanet

Kehanet, sözlükte gayptan haber vermek, falcılık ve bakıcılık yapmak anlamlarına⁵, kâhin ise falcılık yapan, gayptan haber verip insanın işlerini gören ve ihtiyaçlarını karşılayan kişi, derin araştırmalara dayanan bilgilere sahip bilgin, münecim ve tabib anlamlarına gelir⁶ Araplar kehaneti dışarıdan almış olup⁷, bu yöntem onların metafizik anlayışlarına uygun ve kullanım olarak da yaygındı. Araplar kehaneti duyular ötesi âleme ilişkin bir olgu olarak görmekte ve bu âlemde kendilerine en yakın varlık olarak da cinleri kabul etmekteydiler. Bu nedenle de cinlerle insanlar arasında bir ilişki kurulabileceğini düşünüyorlardı. Onlara göre cinler dünyanın idaresinde Tanrı'nın yardımcıları konumundaydılar ve insanların hayatında ilahlardan daha etkiliydiler; saadete onların yardımıyla ulaşabileceklerine ve felaketlerden de onların aracılığıyla korunabileceklerine inanıyorlardı. Bu nedenle onlar için ruhlarla irtibatlı olan ve onları emir altına alan kâhinler önemli kişilerdi⁸. Nasr Hâmîd Ebû Zeyd Araplardaki insan-cin ilişkisine dair bu inancın, vahyin kültürel temellerini oluşturduğunu ve vahyi kabullenmelerini kolaylaştırdığını söyler ve cinlerin şairlere ilhamda bulduklarını, kahinlerin de onlardan bilgi aldıklarını kabul eden bir Arap için meleğin Peygamber'e vahiy getirebileceğini kabul etmenin zor olmayacağını kaydeder. Arapların vahyin mahiyetine değil, muhtevasına itirazda bulunmalarını da bu nedene bağlar⁹

Araplar, şairler gibi kahinlerin de reîf, tâbi', sahib, mevlâ, velî veya karîn adı verilen cinlerinin bulunduğunu, bunların semaya tırmanıp meleklerin kendi aralarında yaptıkları konuşmaları dinleyerek duydukları haberleri kahinlere ulaştırdıklarını, onların da bu haberleri kahinlere bildirdiklerini kabul ediyorlardı.

⁴ el-En'âm 6/7; Hûd, 11/7; el-Enbiyâ 21/3; Sebe' 34/43; es-Sâffât 37/15; ez-Zuhuf 43/30.et-Tûr 52/29; el-Hâkka 69/42.

⁵ İbnü'l-Manzûr, *Lisâni'l-Arab*, "khn" md.; Firuzabadî, *Kâmûs*, "khn", md.

⁶ İbnü'l-Esir, *en-Nihaye fî karibi'l-hadis ve'l-eser*, (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tennahî), Kahire ts., IV, 215

⁷ Corci Zeydan, *Târîhi't-temeddüni'l-İslâmî*, Kahire 1902-1906, III, 19.

⁸ Cevad Ali, *age.*, VI, 705-706

⁹ Nasr Ebu Zeyd, *İlahî Hitabın Tabiatı*, s.56-57

Nitakim ünlü Arap edebiyatçısı ve düşünürlerinden Cahız yalancı peygamberlerden olan Müseylime'nin "reiyye" sahibi bir kahin olduğunu kaydeder¹⁰ Mâverîf, Hz. Peygamber'in gönderildiği günlerin arifesinde beşairü'n-nübüvve çerçevesinde ondan haber veren kahinlere örnekler verir¹¹. Kahinler, kehanette bulunurken secili ve kafiyeli sözler, kısa ve ahenkli cümlelerden oluşan ifadeler, karışık ve muğlak bir dil kullanırlar, yer, gök, ay, güneş, gece, gündüz gibi varlıklar üzerine yemin ederek sözlerini teyid ederlerdi. Araplar arasında birçok ünlü kahin ve kahine vardı. Bunların en eskileri tek eli, tek gözü ve tek ayağının bulunduğu ve yarım insan şeklinde olduğu kabul edilen Şık ile kafatası kemiği dışında vücudunda kemik bulunmadığı ve kumaş gibi düdülen bir et parçasından ibaret olduğu iddia edilen Safih'ti. Bu ikisinden başka bölgede Hanâfir b. Tev'em el-Hımyerî, Sevad b. Karib ed-Devsî, Yemen kahinesi Tureyfe, Sevdâ binti Zühre, Zerâ binti Zuhayr gibi meşhur kahin ve kahineler bulunmaktaydı¹² Kahinlerin, Cahiliye Araplarının hem özel hem de toplumsal hayatla ilgili kararlarında önemli bir yeri vardı. Her çeşit ihtilafın çözümü, rüyaların tabiri, yitkilerin bulunması, zina, hırsızlık ve adam öldürme gibi cürümlerin tespiti, hastalara şifa bulunması için onlara baş vururlar, bir kabileye savaş ilan edecekleri zaman onlara danışır, aile anlaşmazlıklarında hakemliklerine müracaat ederlerdi. Kahinler yaptıkları işler karşılığında "hulvan" diye adlandırılan bir ücret alırlardı. Bu sabit bir ücret değildi. Ancak kahine hiçbir şey verilmediği takdirde bildirdiği haberin doğru çıkmayacağına inanırlardı.

Kur'an-i Kerim'de kahin kelimesi biri et-Tûr suresi 29.ayette ve diğeri el-Hâkka suresi 42.ayette olmak üzere iki yerde geçmektedir. Birincisinde Peygamberin kahin veya cinlenmiş biri olmadığı, ikincisinde ise *Kur'an*'ın bir şair veya kahinin sözü değil, Allah tarafından indirilen ilahi kelimeler olduğu bildirilmekte, dolayısıyla her ikisinde de Hz. Peygamber'in kahinlikle ilgisi bulunmadığı belirtilmektedir. *Kur'an* şeytanların dostlarına vahiyde bulduklarını¹³, şeytanların insanlardan dost ve arkadaşlarının (karîn) bulunduğunu¹⁴; bunların göğe tırmanarak meleklerin konuşmalarına kulak kabartıp bazı sözleri aşırıldıklarını¹⁵, yeryüzündeki günahkar ve yalancıların üzerine indiklerini¹⁶, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldadıklarını¹⁷ haber vermekte, dolayısıyla kahinlerle cinler/şeytanlar arasında bir iletişimin bulunduğunu kabul etmektedir. Hadislerde ise Hz. Aişe rivayetinde "meleklerin bulutlar içinde aşağı semalara inerek göklerde olup bitenleri kendi aralarında konuştukları, bu arada kulak hırsızlığı yapan şeytanların duydukları haberlere kendilerinden de yüzlerce yalan katarak yeryüzündeki yaranlarına ilettikleri¹⁸ bildirilmekte, Ebu Hüreyre rivayetinde "gökte meleklerle bir şeyin infaz edilmesi emredildiği zaman bu emre uymak için kanat çırpıtları, kalplerinden korku gidince de mukarrebun meleklerine "Allah ne buyurdu?" diye sordukları, bu

¹⁰ *Kitabü'l-hayevan*, Beyrut 1969, IV, 370

¹¹ *A'lâmi'n-nübüvve*, Bağdad 1319, 103-107

¹² Mes'ûdî, *Murûcü'z-zehab*, Kahire 1964, II, 172-193.

¹³ el-En'am 6/121

¹⁴ en-Nisa 4/338; ez-Zuhruf 43/36.

¹⁵ el-Cin 72/9.

¹⁶ eş-Şuara 26/222

¹⁷ el-En'am 6/112

¹⁸ Buharî, *Bed'ü'l-halk* 6.

konuşmalara kulak kabartan şeytanların duydukları sözleri daha alt tabakadaki şeytanlara ilettikleri, en alttakilerin ise bunları kahinlere ulaştırdıkları"¹⁹ haber verilmekte, Hz. Aişe'ye ait bir başka rivayette Peygamberimiz'e "kahinlerin gayptan haber verdikleri" iddiası sorulunca: "Onların sözlerinin hiç bir değeri yoktur" dediği, söylediklerinin bazan doğru çıktığı hatırlatılması üzerine: "Bu kulak hırsızlığı olup cinlerin yüzlerce yalanla beraber kahin dostlarına fısıldadıkları sözlerden ibarettir." buyurduğu kaydedilmekte²⁰, İbn Abbas rivayetinde ise "Cinlerin bir doğruya dokuz yalan katarak kahinlere ilettikleri"²¹ bildirilmektedir.

İslam bilginleri kehaneti geçmişten devralınan bir miras olarak görmekte beraber, onun mahiyetini objektif bir şekilde kavramak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Çoğunluk kehaneti "beşerî ruhların cin ve şeytan gibi soyut varlıklarla ilişkiye girerek onlardan dünyada meydana gelecek olaylar hakkında bilgi edinmeleri" şeklinde tanımlamaktadırlar²². Fahreddin er-Râzî kehaneti nefislerin özelliğinden kaynaklanı (fitrî) ve azaim (cinlerle irtibat kurma), davetül-kevakib (yıldızlarla temasa geçme) gibi sonradan kazanılmış (müktesep) olanı olmak üzere ikiye ayırır²³. Benzer tasnifi Hattabî ve İbnü'l-Esir de yapar²⁴. Kehaneti insanî nefislerin özelliklerine (havassü'n-nüfûsi'l-insaniyye) dayandıranların başında ise İbn Haldun gelir. Ona göre insan nefsi beşeriyetten arınıp daha yüksek bir ruhaniyet ile ilişkiye geçme özelliğine sahiptir. Bunun en ileri noktasında peygamberler yer alır. Onlar, herhangi bir vasıtayı kullanmaksızın ve birinden yardım almaksızın (fitrî olarak) beşeriyetten melekiyete yükselerek vahiy alırlar. Fitrat itibariyle Peygamberlerden zayıf olan insanlar ise kristal kap, hayvan kemiği, kafiyeli sözler, kuş ve hayvan hareketleri gibi vasıtaları kullanarak beşeriyetten kurtulup soyut varlıklarla irtibat kurmaya çalışırlar. Bu kişilerin nefisleri birincilere göre eksik olduğu için bilgileri de eksik ve hatalıdır²⁵.

Kahinlerle cinler arasında bir tür iletişimin bulunduğu *Kur'an* ve hadisten anlaşılabilir. Beraber bunun Hz. Muhammed'in nübüvveti öncesine ait olup olmadığı ve peygamber olarak gönderilmesinden sonra da devam edip etmediği konularında farklı görüşler bulunmaktadır. İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre cinlerin gökten haber aşırması Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden öncesine ait olup o gönderildikten sonra bu işin önüne geçilmiştir. Bu görüş sahipleri: tezlerini desteklemek üzere *Kur'an* ve hadisten bazı deliller getirmektedirler. Örneğin *Kur'an*'dan, şeytanların kulak hırsızlığı yapmak için göğe erişmek istediklerini fakat onu sert bekçiler ve alev huzmeleri ile doldurulmuş bulduklarını, üzerlerine alev huzmeleri gönderilerek haber aşırmalarına engel olduğunu²⁶, yıldızlar atılarak taşlandıklarını²⁷, göğün itaatten çıkan şeytanlardan korunduğunu, meleî a'layı dinlemelerine mani olduğunu ve bu noktadaki her teşebbüslerinde

¹⁹ Buharî, Tefsir 15/1; 34/1; İbn Mace Mukaddime, 13.

²⁰ Buhari, Tıb 46; Tevhid 57; Edeb 117; Müslim, Selam 122,123.

²¹ Tirmizi, Tefsir 72/2

²² Taşköprizade, *Miftahü's-saâde*, I, 364; Katib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, Tahran 1967, I, 1524.

²³ Râzî, *es-Sırru'l-mektûm fi esrârü'n-nücûm*, Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Paşa Blm. nr. 845, vr. 5a-5b.

²⁴ bk. Hattabî, *Meâlimü's-sünen*, Beyrut 1991, IV, 212; İbnü'l-Esir, *en-Nihaye*, IV, 214-215.

²⁵ *Mukaddime*, Kahire 1981, I, 411-413.

²⁶ el-Hicr 15/18; es-Sâffât 37/10; el-Cin 72/8-9.

²⁷ el-Mülk 67/5.

oradan kovulup atıldıklarını²⁸ bildiren ayetleri; sünnetten de cinlerin gökten haber aşırımlarının Hz. Peygamber'in Taif yolculuğundan döndüğü günlerde engellendiğini²⁹ ve Hz. Peygamberin nübüvveti ile kehanetin sona erdiğini³⁰ bildiren hadisleri delil getirmektedirler. Aralarında İbn Haldun'un da yer aldığı bir kısım alime göre ise cinlerin aşırıdıkları bilgiler koruma altında bulunan vahiyle³¹ ilgili değil, sadece yeryüzünde vuku bulacak olaylarla ilgilidir ve Hz. Peygamber gönderildikten sonra da kehanet devam etmektedir. Cinler daha önceden üzerlerine alev huzmesi gönderilmeden rahatça haber aşırabildikleri halde Hz. Peygamber gönderildikten sonra üzerlerine şühâb gönderilmesi sebebiyle zorlanmaktadırlar³². İbn Haldun Hz. Peygamber'in nübüvveti esnasında gökten haber aşırma suretiyle yapılan kehanetin engellendiğini, hayal gücüne dayanan kehanetin ise devam ettiğini, nübüvvet sonrası ise durumun nübüvvet öncesine avdet ettiğini savunmaktadır³³.

Sonuç olarak farklı önsezi ve öngörülere sahip olabilirler. Bunlar kesin bilgi değil tahminden ibarettir. Ama hiç kimse bir veriye dayanmadan gaybı bildiğini, gayptan haber verdiğini iddia etmemelidir. Çünkü İslam inancına göre gaybı bilmek Allah'a mahsus bir niteliktir³⁴. Dolayısıyla Ebu Hanife'nin dediği gibi vahiy almadan gayp bilgisine sahip olduğunu ileri süren kişi, Allah'a ait bilgiye sahip olduğunu iddia etmiş, böylece büyük günah işlemiş ve cehennem hak etmiş olur³⁵. Bu nedenle tevhide aykırı ve nübüvvet alternatif olarak değerlendirilmesi gereken her türlü kehanet reddedilmeli, bu tür haberler saçma, hurafe ve aldatma vasıtaları olarak kabul edilmelidir.

B) Sihir

Sihir "bir şeyi olduğundan başka türlü göstermek, uzaklaştırmak, bozmak, ifsat etmek, aldatmak, oyalamak, ilgisini çekmek, gönlünü çelmek" mânasındaki "shr" kökünden gelen bir isim olup hile, aldatma, sebebi gizli kalan iş demektir.³⁶ Farklı şekillerde icra edildiğinden sihir için kuşatıcı bir tanım vermek zordur. Bu sebeple İslâm âlimleri sihir için tam bir tanım vermekten çok sihrin şekillerini tanıtan veya din nazarındaki yerini göstermeye çalışan açıklamalar yapmışlardır.³⁷ Mesela Râgıb el-İsfahânî sihrin el çabukluğu, göz boyama ve yaldızlı sözler söyleme yoluyla gerçekleştirilen hile ve aldatma, şeytanla yakınlık kurup ondan yardım alma ve nesnelere tabiat ve şeklini değiştirme³⁸, Ebü'l-Beka kötü ruhlu

²⁸ es-Sâffât 37/6-9.

²⁹ Buhârî, Tefsir 72/1; Müslim, Salât 149.

³⁰ Beyhakî, *Delail*, Beyrut 1985, II, 237.

³¹ el-Hicr 15/9

³² Maverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, s.103

³³ *Mukaddime*, I, 413.

³⁴ el-En'am 6/59; Yunus 10/20; Hud 11/123; en-Nahl 16/77; en-Neml 27/65.

³⁵ Beyazîzade, *el-Usulü'l-münîfe*, İstanbul 1996, s. 86.

³⁶ İbnü'l-Esir, *age.*, "shr" md.; İbn Manzûr, *age.*, "shr" md.; Fîrûzâbâdî, *age.*, "shr" md.

³⁷ bk. Râgıb, *el-Müfredât*, "shr" md.; Ebü'l-Beka, *el-Külliyat*, Beyrut 1993, s. 510; Cessas, *Âhkâmü'l-Kur'an*, (Matbaatü'l-Evkafî'l-İslâmiyye), baskı yeri yok 1335, I, 51-57; Râzî, *Mefâtihi'l-gayb*, Beyrut 1934, III, 187; Tehanevî, *Keşşaf*, İstanbul 1984, I, 648; İbn Haldun, *Mukaddime*, III, 1147-1158; Taşkôprizade, *Miftahu's-saâde*, I, 364-370.

³⁸ Râgıb, *age.*, "shr" md

varlıkların sergiledikleri, benzerinin yapılması imkan dahilinde eylem ve durumlar³⁹, Cessas ve Fahreddin er-Râzî, nasıl yapıldığı gizli kalan ve insanları aldatmak için bir şeyi gerçeğe aykırı biçimde gösteren her türlü işlem anlamlarına geldiğini kaydederler⁴⁰. İbn Haldun ve Taşköprizade ise sihir kavramını tılsım ile karşılaştırarak açıklamaya çalışırlar. İbn Haldun semavî yardımcılara baş vurarak madde âleminde etkili olmaya tılsım, herhangi bir yardımcıya baş vurmaksızın doğrudan etkili olmaya da sihir der⁴¹. Taşköprizade ise, astronomi olayları ile gök cisimlerinin özelliklerini ve bunların yeryüzü olaylarıyla bağlantısını inceleyen ilme sihir; istenen bir fiil ve etkiyi elde etmek amacıyla, uygun zamanlarda etkin semavi güçlerle edilgen yeryüzü güçlerinin nasıl birleştirilebileceğini araştıran ilme de tılsım adı verildiğini söyler.⁴²

Araplar, kehanet gibi sihri de dışarıdan almışlardı. Bu nedenle de sihirde Mısırlılar ve Süryaniler kadar tanınmış değillerdi. Hatta bu konu onlarda kehanet ve ırâfe kadar da yaygın değildi. Araplar arasında sihirle meşgul olanlar daha çok yahudilerdi. Bununla beraber Müslim Necran Araplarının sihir eğitimi yaptıklarına⁴³, İbn Kesîr Cürhümlülerin Eski Mısırlılar gibi suni yılanlarla insanları korkuttuklarına ve Yemenlilerin kalelerini tılsımlar sayesinde Farslara karşı koruduklarına inandıklarına⁴⁴ ilişkin bilgilere yer verirler.

Kur'an'ın Sihre Bakışı

Kur'an-ı Kerim'de "shr" kökünden türetilmiş kelimeler altmış üç defa geçmekte olup bunların üçü seher vakti mânasına gelmektedir. Sihirle ilgili kelimeler en çok Hz. Mûsâ ve Hârûn (35 defa), sonra da Hz. Muhammed'le (17 defa) ilgili âyetlerde yer almaktadır. İçinde sihirle ilgili kelimeler bulunan âyetlerin büyük bir kısmı, inkârcıların, peygamberlerin nübüvvet iddialarını reddetmek ve mucize olarak gösterdikleri şeylerin insanları aldatmaya yönelik girişimlerden ibaret olduğunu belirtmek için söyledikleri sözleri içermektedir. Nitekim *Kur'an*'da Semûd kavminin Hz. Salih'i, Eyke halkının Şuayb peygamberi⁴⁵, Firavun ve taraftarlarının Hz. Mûsâ'yı büyülenmiş olmakla ve büyü yapmakla⁴⁶, İsrailoğulları'nın Hz. İsa'yı büyüye baş vurmakla⁴⁷ ve müşriklerin Resûl-i Ekrem'i büyücü veya büyülenmiş biri olmakla⁴⁸ itham ettikleri haber verilmekte, bunların tamamının iftiradan ibaret bulunduğu ve inkârcıların eskiden beri kendilerine gönderilen peygamberlere böyle davrandıkları bildirilmektedir.

Konuya ilişkin âyetler incelendiğinde *Kur'an*'da sihrin üç şekline değinildiğini söylemek mümkündür:

³⁹ Ebü'l-Beka, *el-Külliyat*, Beyrut 1993, s. 510

⁴⁰ Cessas, *Âhkâmü'l-Kur'an*, I, 51-57; Râzî, age., III, 187.

⁴¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, 1149.

⁴² Taşköprizade, *Miftahu's-saâde*, I, 364-370

⁴³ Müslim, *Zühd*, 73.

⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, Beyrut 1981, II, 181, 217.

⁴⁵ eş-Şuara 26/153-154, 185-187

⁴⁶ el-İsrâ 17/101; en-Neml 27/13; el-Kasas 28/36,48; Gafir 40/24; ez-Zuhruf 43/46-50; ez-Zariyat 51/39

⁴⁷ el-Maide 5/110; es-Saf 61/6

⁴⁸ el-En'am 6/7; Yunus 10/2; Hûd 11/7; el-Hicr 15/14-15; el-İsrâ 17/47; el-Enbiyâ 21/3; el-Mü'minün 23/89; el-Furkan 25/8; Sebe' 34/43; es-Sâffât 37/15; Sâd 38/4; ez-Zuhruf 43/30; ez-Zariyat 51/52

1. Hz. Musa Dönemindeki Sihir

Bu, Mısır'da Hz. Mûsâ'nın karşısına çıkan sihirbazların baş vurduğu, daha çok hayal ettirmek (illüzyonizm) ve bunu sağlayan çeşitli teknikleri kullanmak suretiyle yapılan bir sihirdir. Hz. Mûsâ kardeşi Hârûn'la birlikte Firavun ve taraftarlarına ilâhî mesajı iletmek üzere gönderildiğinde, Firavun mucize göstermesini istemiş, Mûsâ ona esasını yere bırakınca onun ejderhaya dönüşmesi ve elini cebinden çıkarınca bembeyaz görünmesi mucizelerini göstermişti. Bunun üzerine Firavun Mûsâ'yı büyücülükle suçlamış, adamları da çevredeki mahir sihirbazları toplayarak onun büyüünü bozabileceğini Firavun'a telkin etmişti. Firavun çevredeki sihirbazları toplayıp başarılı oldukları takdirde kendilerini ödüllendireceğini açıklamıştı. Hz. Mûsâ sihirbazlara, yaptıklarının Allah'a iftira olduğunu söylemiş, onları buna devam ettikleri takdirde ilâhî azaba maruz kalacakları yönünde uyarılmıştı. Hz. Mûsâ büyülerini gerçekleştirmeleri için sihirbazlara öncelik tanımış, onlar da iplerini ve asalarını yere atarak sanatlarını icra etmiş ve insanların gözlerini büyülemişlerdi. Ardından Mûsâ esasını yere atınca sihirbazların kullandığı büyü araçlarının tamamını yakalayıp yutmuş, böylece sihirbazlara ait gösterilerin bir aldatmacadan ibaret olduğu anlaşılımış, sihirbazlar "Mûsâ ile Hârûn'un Rabbine inandık" diyerek secdeye kapanmıştı.⁴⁹

Kur'an, Hz. Mûsâ'nın karşısındaki sihirbazların yaptıklarını hile, aldatma (keyd)⁵⁰, uydurma⁵¹, iftira⁵², hakkın ve doğrunun karşısı (bâtil)⁵³, zulüm⁵⁴, göz bağcılığı⁵⁵, olmayanı varmış gibi gösterme (tahyîl)⁵⁶ olarak nitelendirmekte ve bunun bâtil olduğunun ortaya çıktığını bildirmekte⁵⁷, büyücülerin daima perişan olacaklarını⁵⁸ ve hiçbir zaman başarıya ulaşamayacaklarını⁵⁹ haber vermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Firavun'un ileri sürdüğü gibi⁶⁰ Hz. Musa'nın sihirbaz olmadığı ve sihire sihirle karşılık vermediğidir. O, Allah'ın izniyle, sihirbazların yaptıklarını etkisiz hale getiren ve bunların aldatmacadan ibaret olduğunu ortaya koyan açık bir kanıt göstermiştir. Şayet Firavun ve taraftarlarının iddiası doğru olsaydı bunu herkesten önce sihirbazların anlaması gerekirdi ve canları pahasına da olsa Mûsâ'nın getirdiği mesaja iman ettiklerini açıklama yoluna girmezlerdi. Konuya ilişkin âyetlerin birinde onların yaptıklarının "büyük bir sihir" olarak nitelendirilmesi de⁶¹ gerçekleştirilen etkinliklerin o çevrenin en mahir sihirbazlarının işbirliğiyle oluşturulmuş etkileyici bir sihir olduğunu ve buna rağmen Hz. Musa'nın mucizesiyle bir anda siliniverdiğini belirtmektedir.

⁴⁹ el-A'râf 7/106-122; eş-Şuarâ 26/31-48.

⁵⁰ Tâhâ 20/60, 64, 69.

⁵¹ el-A'râf 7/117; eş-Şuarâ 26/45.

⁵² Tâhâ 20/61.

⁵³ el-A'râf 7/105, 106; Yûnus 10/76, 77, 81.

⁵⁴ el-A'râf 7/103.

⁵⁵ el-A'râf 7/116.

⁵⁶ Tâhâ 20/66.

⁵⁷ el-A'râf 7/118.

⁵⁸ Tâhâ 20/61.

⁵⁹ Yûnus 10/77, 81; Tâhâ 20/69.

⁶⁰ Tâhâ 20/71; eş-Şuarâ 26/49.

⁶¹ el-A'râf 7/116.

2. Babillilerin Sihri

Babillilerin genellikle semavî güçlerden yardım alarak yaptıkları kabul edilen sihir çeşididir. Hz. Süleyman döneminde cereyan eden Babil sihrinden sadece Bakara sûresinin 102. âyetinde söz edilmektedir. Burada yahudiler, Hz. Süleyman'ın hükümrancılığının sihre dayandığını söyledikleri için eleştirilmekte, Süleyman'ın değil, insanlara sihir öğretenlerin (şeyâtîn) kâfir oldukları, bazı kişilerin topluma zararı dokunan ve karı ile kocanın arasını ayırmaya yarayan şeyleri öğrendikleri, halbuki Allah'ın izni olmadıkça kimsenin kimseye zarar veremeyeceği, böyle yapacaklarına peygamberlerine inanıp uymalarının kendileri için daha hayırlı olacağı bildirilmektedir

Bu âyette sihir ile ilişkilendirilebilecek taraflar şeytanlar, onlara uyan insanlar, Hârût ve Mârût'tan oluşmaktadır. Kaynaklarda, âyet-i kerîmede sözü edilen "şeytanlar"la insan veya cin türünden olan şeytanların, "onlara tâbi olanlar"la Hz. Süleyman (veya Hz. Muhammed) devrinde yaşayan yahudilerin, "Hârût ve Mârût" ile de iki meleğin veya Babilli iki kralın yahut cin ya da insan türünden iki kabilenin kastedilmiş olabileceği belirtilmektedir.

Bu kelimelere yüklenen mânalara göre âyette sözü edilen sihrin tür ve mahiyeti hakkında farklı kanaatler ortaya konmuştur. "Şeytanlar" kelimesiyle cin türünün, Hârût ve Mârût'la da iki meleğin kastedildiği yorumunu yapanlar, sihrin semâvî kaynaklı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Taberî ve Mâtürîdî gibi âlimlerin de içinde bulunduğu müfessirlerin büyük çoğunluğu bu kanaattir.⁶² Şeytanların insan türünden, Hârût ile Mârût'un ise iki kral olduğu şeklindeki yorumu benimseyenlere göre ise sihir beşer kaynaklıdır. Mu'tezile kelâmcıları ve bazı Sünnî âlimler bu görüşü savunurlar.⁶³

Bakara sûresinin 102. âyetinde sihrin, öğretilen, karı ile kocanın arasını açan ve zarar doğuran bir şey olarak nitelendirilmesi, onun bir gerçekliğinin bulunduğunu düşündürmektedir. Fakat aynı eylem ve sonuçların sâbit ve temel gerçekliği olmayan bazı tekniklerle meydana getirilebileceği, asılsız şeylerin de öğretiminin yapılabileceği ve özellikle âyette "küfür" olarak nitelendirilmesi sihrin bâtıl bir inanç olduğu görüşünü desteklemektedir

3. Felâk Sûresi'nin Büyü İle İlişkilendirilen Âyeti

Felâk sûresinde sihir kelimesi kullanılmaksızın düğümlere üfleyenlerin şerinden Allah'a sığınması istenmektedir.⁶⁴ Söz konusu sûrede "üfürükçüler" anlamında "neffâsât" kelimesi geçmektedir. Resûlullah döneminde Arap yarımadasında okudukları duaları ellerindeki ipliklere üfleyip düğüm atan ve bu surette büyü yapan kişiler vardı. İbn Haldun, Mısır'da böylelerine rastladığını kaydetmektedir.⁶⁵ "Düğümlere üfleyenler" ifadesi, Küreyb b.Ebû Müslim'e göre mecaz olarak "çeşitli naz ve işvelerle erkeklerin fikirlerini çelen kadınlar" anlamına da gelmektedir.⁶⁶ Buna göre "neffâsât" büyü yapanlar anlamı yanında "insanların iradesini sarsmak

⁶² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 455; Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, s.İstanbul 1979, 189; Râzî, *age.*, III, 199-200.

⁶³ bk. Kurtubî, *el-Câmi'*, Kahire 1996, II, 48, 57; Âlûsî, *Râhu'l-meânî*, I, 532, 539; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İstanbul 1996, I, 28; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, I, 203.

⁶⁴ el-Felâk 113/4.

⁶⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, 1152.

⁶⁶ Râzî, *age.*, XXXII, 179.

için türlü girişimlerde bulunanlar” anlamına da gelir ki bu tür kişiler yalan haber, iftira, dedikodu gibi vasıtaları kullanarak insanların maneviyatını kırar, onları endişeye sevkedip kendi emellerine hâdim kılar. Bu yorum, hem kovuculuğu sihir çeşitleri içinde sayan Fahreddin er-Râzî'nin tasnifi⁶⁷ hem de bir sonraki âyette kendisinden Allah'a sığınılması istenen "hâsîd" ifadesi ile uyumlu görünmektedir.

Bazı müfessirler, Felâk ve Nâs sûrelerinin nüzul sebebine ve Hz. Peygamber'e sihir yapıldığına ilişkin rivayetlerle çeliştiğini ileri sürerek, "neffâsât" kelimesi için yapılan bu yorumu eleştirmiş ve sihrin bir hakikatinin bulunduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'e sihir yapıldığı konusunda biri Hz. Âişe⁶⁸, diğeri Zeyd b. Erkam⁶⁹ kanahyla olmak üzere iki değişik rivayet nakledilmiş olup, her ikisinde rivayette özet olarak Lebîd b. A'sam adında birinin Hz. Peygamber'e büyü yaptığı, bunun etkisiyle Resûl-i Ekrem'in yapmadığı şeyleri yapmış gibi hayal etmeye başladığı, iki melek tarafından kendisine büyü yapılıp Zervan kuyusuna atıldığı haberinin verildiği bildirilmektedir. Hz. Âişe'den gelen rivayetlerin bir kısmında Lebîd'in yahudî olduğu belirtilmemekte ve Resûlullah'ın yanına bazı sahâbîleri alarak Zervan kuyusuna bizzat gittiği kaydedilmektedir. Zeyd b. Erkam hadisinde ise "bazı sahâbîlerin gönderildiği" bilgisi yer almaktadır. Ayrıca Âişe rivayetinde Hz. Peygamber'in yapmadığı şeyleri yapmış gibi hayal ettiği ifadeleri mevcutken, Zeyd b. Erkam'ın rivayetinde bu açıklamalar bulunmamakta, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan Âişe rivayetinde bu rahatsızlığın altı ay sürdüğü kaydedilmekte, Zeyd b. Erkam'ın rivayetinde ise "ip kuyudan çıkarılıp düğümleri çözümlenince Resûlullah'ın sanki bağlarından kurtulmuşçasına ferahladığı" ifadesi yer almaktadır.

Hz. Peygamber'e sihir yapıldığına dair rivayetler hadis tekniği açısından eleştirilebileceği gibi, içeriklerinin Resulullah'ın Kur'an'ı tebliğ görevinin mahiyet ve icaplarına aykırı olmaası açısından da eleştirilebilir. Zira Allah'tan vahiy alan bir peygamberin sihrin etkisinde kaldığını var saymak hem vahye beşeri unsurların karışabileceğini kabul etmek anlamına gelir hem de inkârcıların Resûlullah'ın "büyüye tutulmuş" tarzındaki iddialarını haklı çıkarmış olur. Kaldı ki bir çok âyette Peygamber'in Allah'ın koruması altında olduğu ve *Kur'an*'ın onun gönlüne iyice yerleşmesini sağlayacak biçimde peyderpey indirilmesinin takdir edildiği belirtilmiştir.⁷⁰ Ebu Bekir el-Asam, Cessas, Kadı Abdülcebbar, Kasımî, Muhammed Abduh, Seyyid Kutub ve Muhammed İzzet Derveze gibi ilk ve son dönem âlimleri bu hususları dikkate alarak Peygamber'e sihir yapıldığı yönündeki rivayeti reddetmişlerdir.⁷¹

Bunlardan bazıları Hz. Peygamber'e yapıldığı iddia edilen sihrin Medine'de vuku bulduğunu, halbuki Hasan-i Basrî, Atâ, İkrime, Cabir b. Abdullah ve Küreyb b. Ebû Müslim'in İbn Abbas'tan rivayetlerine göre bu sûrelerin Mekke'de nazil olduğunu ve iman konularında haber-i vahidle amel edilemeyeceği gerekçesini de

⁶⁷ bk. Râzî, *ae.*, III, 193.

⁶⁸ bk. *Müsned*, VI, 57,63, 96, Buharî, "Tıb" 47; Müslim, "Selam" 43; İbn Mâce, "Tıb" 45.

⁶⁹ bk. *Müsned*, IV, 367; Nesâî, "Tahrîm" 20

⁷⁰ En-Nisâ' 4/113; el-Maide 5/42, 67; el-Furkan 25/32; eş-Şuara 26/153,185

⁷¹ Matürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 907^a; Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, I, 60; Cemaleddin el-Kasımî, *Mehasinü'l-te'vîl*, Beyrut 1978, XVII, 304; Muhammed Abduh, *Tefsirü'l-cüz'i Amme*, Kahire 1904, s 181-183, Seyyid Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'an*, Beyrut 1985, VI, 4008; Derveze, *et-Tefsirü'l-hadîs* (trc. Şaban Karataş), İstanbul 1997, I, 199.

zikretmiştir. Buna karşılık, âlimlerin çoğunluğu söz konusu rivayetlerin sahih olduğunu, sihrin Resûlullah'ın aklını ve kalbini değil sadece bedenini etkilediğini ve bunun, korunmuşluğuna mani olmadığını söyleyerek Hz. Peygamber'e sihir yapıldığını kabul etmişlerdir.⁷² Halbuki söz konusu rivayetlerin bir kısmında Resûlullah'ın yapmadığı şeyleri yapmış gibi hayal ettiği ve bu durumun altı ay devam ettiği ifadeleri yer almaktadır, bu ise doğrudan zihnî melekeyle ilgili bir durumdur. Bazı alimler ise orta bir yol izleyerek Resûlullah'a sihir yapılmış olabileceğini, bunun düşmanlarının telakkisine bağlı bir husus olduğunu, ancak korunmuşluğu sebebiyle yapılan sihrin Hz. Peygamber üzerinde etkili olmadığını ifade etmektedir. Ancak bu yorum hadis rivayetlerinin nitelediği sihrin gerçekleşmediği ve bu yolla Hz. Peygamber'e herhangi bir etkinin vâki olmadığı sonucunu içermekte, dolayısıyla birinci görüşle birleşmektedir.⁷³

Sonuç olarak *Kur'an*'da geçen sihirle ilgili âyetlerin incelenmesi sonunda, ondan genellikle "hayal ürünü, göz bağcılık, uydurma iş, tuzak, fitne, yalan söz ve batıl iş" diye söz edildiği, gerçeğin ve doğru bilginin karşısına yerleştirildiği, sihirbazların gösterdikleri marifetlerin boşa çıkıp asla başarıya ulaşamayacağını bildirildiği görülmektedir. Ayrıca *Kur'an-ı Kerîm*'in tasvirlerinden sihrin sosyal hayatın bir olgusu olarak kabul edildiği ve daha çok iman ve ahlâk açısından ele alındığı, bazı çeşitlerinin tevhide aykırı bir inanç oluşturduğu, bazı çeşitlerinin ise hile ve sahtekârlık gibi ahlâk dışı davranışlar olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Kur'an'ın bu yaklaşımına paralel olarak hadislerde de sihrin helâk edici yedi büyük günahın biri olduğu bildirilmiş⁷⁴, fal ve kehanet gibi⁷⁵ sihir de yasaklanmıştır. Konuyu daha çok kamu düzeni açısından ele alan fıkıh âlimleri, küfür ve inkârla sonuçlanan sihrin irtidat suçuna denk tutulmasını, bu sonucu doğurmayan sihirlerde ise sihirbazın toplum hayatında meydana getirdiği zarar hangi tür cezayı gerektiriyorsa ona göre işlem yapılmasını öngörmüşlerdir.⁷⁶

DEĞERLENDİRME

İlâhî dinlerde peygamber Allah'tan vahiy alır ve bunları insanlara iletir; getirdiği vahyin doğruluğunu isbat etmek için de mucize gösterir. Vahiy almak (gaybtan haber vermek) ve mucize göstermek peygamberleri diğer insanlardan ayıran iki önemli özelliktir. Kâhin ve sihirbaz ise biri gaybtan haber verdiğini diğeri de varlık ve olaylar üzerinde tasarrufta bulunduğunu ileri sürerek peygamberlere alternatif olma iddiasındadır.

⁷² İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, Kahire 1966, s. 178-186; Matürîdî, vr. 907^a; Kadı İyaz, *eş-Şifa*, Kahire 1977, II, 865-868; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tefsîri'l-muavvizeteyn*, (nşr. Dârü'l-hadis), baskı yeri ve tarihi yok, s. 44-51.

⁷³ Hadîdî, *İsmetü'l-enbiyâ*, Kahire 1979, s. 100-104. Bu konuda geniş bilgi için bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tefsîru'l-muavvizeteyn*, s. 46-51; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemal*, Beyrut 1992, XIX, 332-354; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, X, 226-227; Ali Osman Ateş, *Kur'an ve Hadislerle Göre Cin ve Büyü*, İstanbul 1995, s. 274-277, 292-294.

⁷⁴ Buhârî, "Vesaya" 23; "Tib" 48; Müslim, "İman" 145.

⁷⁵ Ebu Dâvûd et-Tayalîsî, *el-Müsned*, s. 50.

⁷⁶ bk. *el-Muvatta*, "Ukul" 19; Şafîî, *el-Üm*, Bulak 1903, I, 226-227; Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 61-72; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Riyad ts., VIII, 151.

Allah Teala, Hz. Muhammed'e gönderdiği dini tamamlamış ve bu din Cahiliye dönemine dair birçok inancın yanı sıra sihir, fal, uğursuz addetme, bakıcılık ve her türlü kehaneti yasaklamıştır. Onun vefatı ile vahiy sona erdiğinden artık bundan sonra içtimaî hayat için ihtiyaç duyulacak yeni düzenlemeler aklın önderliğinde kıyas, içtihat gibi yöntemlerle ve sebeplere baş vurmak suretiyle yapılmalıdır.

Sonuç olarak sihir ve kehanet farklı şekillerde icra edilen etkinlikler olup değerlendirmeleri de buna göre farklılık arz eder. Yıldızların etkisine dayanan gizemli (tılsım) sihir çeşitlerini, dinin dejenerasyonu sonucu ortaya çıkmış bir metafizik anlayışı yansıtan sahte din, gösterileri ile kendince mucizeye alternatifler ortaya koymaya çalışan büyücüyü de tarihte benzerlerine çok rastlanan sahte peygamber olarak değerlendirmek mümkündür. Sihrin göz bağcılığa dayanan (şa'beze) türlerinin ise doğrudan imanla değil, amel ve ahlâkla ilgili eylemler olduğu, burada bazı gizli yetenek ve bilgilerin kullanılması suretiyle insanların aldatılması, istismar edilmesi ve zarara uğratılmasının gündeme geldiği söylenebilir. Öte yandan tabiatla sebebi bilinmeyen olayların vuku bulduğu ve bunların zaman zaman büyü olarak isimlendirildiği, sihrin bazı türlerinin insanoğlunun tabiatın gizliliklerini kavrama çabası veya paranormal fenomen olarak görüldüğü bilinmektedir. Ancak bu tür olayların tekrar edilememesi bilimin onayladığı durumlar olarak kabul edilmelerine ve ortaya koydukları sonuçların da bilimsel olarak nitelenmesine engel teşkil eder. Bu nedenle konuya sadece dini açıdan değil bilim açısından da olumlu yaklaşmak mümkün değildir. İslam dini büyü ve kehaneti toleransla karşılamamıştır aksine onları kesin olarak yasaklamıştır. Sorumluluk taşıyan din bilginleri de bu yasağa uyararak sihir ve kehanete karşı kesin tavır almışlardır. Ancak bunda tam başarılı olunduğunu söylemek zordur. Tarih boyunca falcı ve büyücüler etkin bir şekilde faaliyet gösterdikleri gibi geleceğe de geniş bir literatür bırakmışlardır. Bu eserler insanları istismar etmek isteyen, onlar üzerinde etkinlik kurmaya çalışan şarlatanlar tarafından kullanıldığı gibi içlerinde eleştiri ruhu ölmüş, her türlü görüşü masseder hale gelmiş mütesahil yapıları din bilginleri tarafından da tasvip görmüştür. Bu gevşek tavır neticesinde okültizm tefsir, hadis, kelim, fıkıh alanlarında yazılmış eserlere belli bir oranda nüfuz etmiştir. Tarihte insanların kolayca fal bakabilmeleri için fal name ilaveli Kur'anlar yazılmıştır. Delail ve beşair risalelerinde, rüya tabiri, Havas, dua, keramet, esma-i hüсна konularında yazılan eserlerde bu tür etkiler açıkça görülmektedir. Bizce İslam kültürüne sinmiş bulunan bu okült etkilerin ayıklanması ve belli bir filtreden geçirilerek günümüz insanına aktarılması gerekir. Bu icraata önce söz konusu havas literatürü karşısında kesin tavır koymakla başlanmalı, İslamî literatüre nüfuz etmiş okült değerlendirmeler ortaya konmalı ve eleştirilmelidir. Ayrıca tasavvuf ve mev'ıza kitaplarında menakib adı altında dile getirilen anlatımların kültürümüze ve topluma zarar verir hale dönüşmesine fırsat verilmemelidir. Vaizler, cami görevlileri, tekke ve dergahlarda görev yapanlar, dini kitap yazarlar Kur'an'a ve sahih sünnete uygun, tarihî realitelerle ve coğrafi bilgilerle uyumlu, akıl ve tabiat kanunları karşısında tutarlı bilgiler verdikleri takdirde bir gizemsizleştirme süreci yaşanacak ve bunun sonucunda İslam kültürü gerçekçi, akılcı ve tabiî hale gelecektir.